

УДК 82.09

Кадайська Олена,
студентка факультету романо-германських мов Національного університету “Острозька академія”, м. Острог

МІЖ АНТИЧНІСТЮ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯМ: ПРОБЛЕМА АСКЕТИЗМУ В ПОСТМОДЕРНІЙ ІНТЕРПРИТАЦІЇ

У статті розкривається ставлення до аскетичності двох протилежних сторін: жінки та чоловіка (на прикладі Аврелія Августина та Флорії Емілії). Показано, як між ними розвивається нездоланий конфлікт, оскільки уособлюють дві різні епохи – античність та середньовіччя. Порівнюються їхні погляди і прагнення та засоби, якими вони висловлюються.

Ключові слова: аскетичність, конфлікт, античність, середньовіччя.

Kadayska E. Between antiquity and the Middle Ages: the problem of asceticism in the postmodern interpretation

The article detects attitude towards asceticism from two opposite sides: man and woman (Aurelius Augustin and Floria Emilia are as examples). The article reveals the development of compelling conflict between them, as they personify two different periods – the antiquity and the middle Ages. The article makes a comparison between their outlooks, aspirations and means by which they are expressed.

Keywords: asceticism, conflict, the antiquity, the middle Ages.

Об'єктами цього дослідження вибрано трактат Аврелія Августина “Сповідь” (близько 397 року) та роман Юстейна Гордера “Vita Brevis. Лист Флорії Емілії до Аврелія Августина” (1998). Між двома творами сімнадцять сторіч і кілька епох з радикально протилежними ідеями. Августин – один із засновників християнської культури, в тому числі і літератури, яка відмежовується від античного світосприймання й естетики. Ю. Гордер з погляду постмодернізму моделює психологічний стан людини перехідного часу. З його художньої моделі випливає основна проблема дослідження: як відбу-

вається злам старих цінностей і розбудова нових, зокрема, як переосмислюється поняття аскетизму.

Проблема дослідження трактування аскетизму у постмодернізмі досліджена мало, її розгляд звужується до вивчення окремих аспектів, але не проблеми в цілому. Філософію Аврелія Августина як представника епохи вивчав Б. Рассел, сексуальне зречення у ранньому християнстві – П. Браун, аскетизм у динаміці культури – В. Жадан. Актуальність дослідження полягає у створенні синтезу уже досліджених аспектів проблеми та виведення відповідних висновків.

Мета – виявлення відмінностей аскетизму у різних епохах: античності та середньовіччі та способу інтерпретації аскетизму в постмодернізмі.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання:

1. Провести порівняльний аналіз між поняттям аскетизму у пізній античності та ранньому середньовіччі.
2. Простежити адаптацію поняття античного аскетизму у ранньому середньовіччі.
3. З'ясувати психологічні та соціальні чинники, які впливали на людину переломного віку.
4. Простежити зміну ставлення до фізичного аспекту задоволення в розвитку християнської аскези.

Методи дослідження. Основою дослідження є порівняльний аналіз. Крім цього, дослідження припускає дотримання аналізу опозицій. Методологія дослідження містить також елементи герменевтичного аналізу.

Роман норвезького письменника отримав на Україні певний резонанс, але ґрунтовного дослідження не з'явилося. Джерельна база про Августина у цій статті свідомо звужена до двох сучасних досліджень П. Брауна і Б. Рассела, без звернення до богословських трактатів.

Безпосередньо вивчає вказану проблему П. Браун у праці “Тіло і суспільство: чоловіки, жінки і сексуальне зречення в ранньому християнстві” [3]. Він зазначає, що з усіх письменників ранньохристиянської церкви Августин єдиний, чиє сексуальне минуле нам відоме. Майже до останніх днів Августина в його душі жив сум, він

широ шкодував, що не зростав чистим з самої юності. За допомогою сексуального зречення Августин сподівався позбутися того, що не давало пізнати йому обійми Христа, пізнати Бога. Тому та гостра насолода, яку він пізнавав душею, зробила фізичне задоволення для нього примарним та огидним.

Бертран Рассел в “Історії західної філософії” [4], своєю чергою, зазначає, що св. Августин був пристрасною людиною, в юності дуже далеким від зразка чесноти, але внутрішній порив штовхнув його на шлях пошуків істини та праведності. У більш пізні роки св. Августин був одержимий почуттям гріха, яке зробило його життя суворим, а філософію нелюдською. Розірвавши з маніхеями, які були дуалістами, Августин став дотримуватися думки, що зло походить не від якоїсь субстанції, а від збоченості волі.

Ю. Гордер у післямові роману творить літературну містифікацію, пише про власну знахідку – лист Флорії Емілії до Аврелія Августина, якого власноруч відіслав на експертизу до Ватикану. Оригінал, однак, втрачено. Але письменник переконує у достовірності знахідки, надає їй статусу історичного документа. Такий хід можна розцінювати, як заклик до дискусії на тему, до якої Церква завжди мала позицію незмінну: сексуальна природа людини та її релігійність.

За законами епістолярного жанру роман розпочинається оправданням героїні. Вона розкриває причину, яка спонукала написати листа до Августина. Це – його книга “Сповідь”. Отже, роман є своєрідним віддзеркаленням середньовічного твору крізь призму жіночого світосприймання. Лист Флорії можна також назвати сповіддю, але не перед священиком чи Богом, а перед чоловіком, якого кохала і з яким прожила 12 років. Ю. Гордер таким чином відкриває аспекти життя Августина, про які той не згадує у “Сповіді”. Лист жінки відіграв роль апокрифа, що заповнює недомовлені місця біографії та надає певної цілісності її аргументам.

“Сповідь” Августина та роман Ю. Гордера розглядаємо як протилежні сторони спільного конфлікту, спровокованого аскетичністю раннього християнства, постулати якого по-різному сприймають жінка та чоловік.

Оскільки ключовим поняттям є аскетизм, то необхідно пояснити його суть. Грецьке слово “аскезис” означає “підготовка”, “впра-

ва”. Аскетами називали атлетів, які готувалися до Олімпійських ігор, обмежуючи себе у розтраті сил. Християнство надало цьому суто світському поняттю релігійного змісту: терпіння, страждання, фізичне і духовне стримування, у крайніх проявах – самобичування, – і все це задля спасіння у потойбічному світі.

В. Жадан зазначає, що вищим досягненням для античного аскета був стан безпристрасного спокою “атараксія” (безтурботність душі), “апатія” (безпристрасність), або “повернення душі до божественного джерела”, “повернення до Першоєдиного” та ін.

З. Фройд, Е. Фромм вивчали підсвідомі мотиви людини, її прагнення до задоволення і суть практикування аскези. Аскетичні принципи самовідмови у психоаналізі розглядаються як чинники культури, які, однак, призводять до внутрішніх конфліктів особистості. Натомість А. Шопенгауер, Е. Дюрінг, Ф. Ніцше, П. А. Сорокін та ін. розглядають християнську аскетичну традицію стосовно її впливу на культуру, характер, поведінку, спосіб життя людини. Виявляються як негативні (пасивність, страх перед життям, насильство над природою), так і позитивні (духовне самовдосконалення, жертвовність) прояви християнської аскези. Успадковані від античності ідеали та принципи аскези стали основою християнського світосприйняття. Вони втілювалися в категоріях, що були концептуально відшліфовані в богословських диспутах, освячені працями батьків церкви і підтверджені прикладами життя християнських подвижників. Серед вимог християнської аскези – не тільки боротьба з пристрастями, але й усвідомлення їх як наслідування страждань Христа; стримання не тільки фізичне (умертвіння плоті), але й духовне (смиренність, цнотливість, слухняність, мовчання); дотримання таїнств сповіді та покаяння; жертвовність і милосердя; спрямованість до подвигу і досягнення благодаті; дотримання.

У “Сповіді” Августин найчастіше розкаюється у гріхові кохання і статевого потягу до жінки. Свою дитину він називає “тілесним сином мого гріха”.

У X розділі “Сповіді” Августин пише: “І коли ми їмо або п’ємо, то це для підтримання життя, але до того долучається розкіш, яка невідступна й небезпечна супутниця, яка частенько намагається навіть вести перед, аби те, що я заявляю і хочу зробити для здоров’я,

робилося для неї” [1, X]. Флорія коментує його рядки так: “Тебе охоплює сором, коли ти ловиш себе на тому, що ласуєш їжею, бо вона тобі смакує... Ти маєш їсти, Аврелію! І ти маєш право насолоджуватися їжею. Чи може ти умиватися перестав?” [2, с. 49].

Бачимо тенденцію: все, що пов’язане з гріхом, в Августина асоціюється з жінкою. Статеві потяги він називає “розкішшю” або “недугою”, їжу він теж називає “розкішшю” та “супутницею”.

Трактування одних і тих самих речей у Августина та Флорії різні. Флорія стверджує, що Бог створив людину з багатим спектром почуттів та потреб, тоді ж як Августин називає це “інстинктами”, або “щемливою хіттю”. Флорія намагається довести йому, що людина не може позбавитися природних потреб.

Уважно читаючи “Сповідь” вона побачила адаптоване під ідеологію аскетизму цитування автором ап. Петра. Августин згадує вірш із послання: “Добре чоловікові не доторкатися до жодної жінки” у контексті самоосуду і огиди до себе : “І здіймалися випари з багнистої похоті тіла мого й бурхливої течії чоловічої зрілості. Вони хмарою вкривали і затемнювали моє серце так, що я вже не вмів відрізнити солодких чарів кохання від темряви похитливості” [2, II]. Але Флорія уточнює, що це лише початок фрази, у якій далі написано: “Але щоб уникнути розпусти, нехай кожен муж має дружину свою, і кожна жінка хай має свого чоловіка.. Нехай віддає чоловік своїй дружині потрібну любов, так же само й чоловікові дружина” [6, 1-е до коринтян 7:2-5].

У Біблії статевий акт замінюється такими евфемізмами, як: “пізнати” [Бт. 4:1] або “ввійти” [Бт. 6:4]. “Дружина не володіє над тілом своїм, але чоловік; так же само й чоловік не володіє над тілом своїм, але дружина. Не вхилийтесь одне від одного, хібащо дочасно за згодою, щоб бути в пості та молитві, та й сходьтесь знову до купи, щоб вас сатана не спокушував вашим нестриманням” [6, 1-ге до коринтян 7:2-5].

Флорія нагадує Августинові їх взаємини, які він колись розумів по-іншому. Нею збережено листа, в якому він описував тугу за коханою, згадував їх спільне життя в Римі. Флорії запам’яталося, як тоді після пестошів Августин з несподіваною люттю накинувся на неї і вдарив. Цей прояв агресії був результатом боротьби між сві-

домим і несвідомим. Розумом чоловік накладав на себе аскетизм, але в серці ще любив Флорію. “Я не казав рішуче “так”, і не казав рішуче “ні”, [1, X] – так записав свій стан вагання Августин у “Сповіді”. У слід цьому ваганню Флорія називає Августина живим трупом, цитуючи його ж власне порівняння “життя у похоті” зі смертю. Вона не погоджується з його ставленням до жінки як до джерела зла, загрози для спасіння душі.

Н. Околітенко зазначає, що Церква, продовжуючи традиції Блаженного Августина, виробила складну систему впливу на людську волю з урахуванням особливостей кожного [7]. Життя особистості – цілісне, і тому правильний шлях вдосконалення потребує гармонійного виховання усіх сил. Гармонійне всебічне виховання добра – процес повільний, такий, що потребує терпіння й поблажливості у ставленні до слабкості людської волі.

Особливості аскетизму в середньовіччі формувалися на основі синтезу двох основ – античної та християнської. У свідомості раннього християнина існувала дуалістичність, ставлення до людини було суперечливим: вінець творіння і водночас “жалюгідна і слабка” істота, яка знайти себе може лише відкинувши світ. Ю. Гордер образом Флорії Емілії підсилює цю давню суперечність і вносить сумнів у доцільності аскетичного способу життя, що загалом відображає культуру постмодерну.

Список використаної літератури:

1. Августин Святий Сповідь / Пер. з латинської Ю. Мушака ; післямова С. Здюрчука. – 3-тє вид. – К. : Основи, 1999. – 319 с.
2. Гордер Ю. *Vita Brevis*. Лист Флорії Емілії до Аврелія Августина : [роман] / Юстейн Гордер. – Львів. : Літопис, 1998. – 300 с.
3. Браун П. Тіло і суспільство: чоловіки, жінки і сексуальне зречення в ранньому християнстві / Пітер Браун. – Київ, 2003. – 520 с.
4. Рассел Б. Історія Західної філософії / Бертран Рассел. – К. : Основи, 1995. – 759 с.
5. Жадан В. Б. Гедонізм та аскетизм у динаміці культурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. : 17.00.01 / В. Б. Жадан. – Харків, 2006. – 22с.
6. Библия. – Финландия, 1990 – 292 с.
7. Сповідь перед лицем Бога [Електронний ресурс] / Наталія Околітенко // Персонал Плюс – 2007. – № 41 (244). – Режим доступу до журналу : <http://www.personal-plus.net/244/2614.html>.